

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.15.12>

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНОЮ МІРОЮ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОЗУМНОСТІ

Катерина Резнік

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, Харків, Україна, 61080
e-mail: reznik.kate111@gmail.com*

У статті представлений теоретичний огляд проблеми соціального та емоційного інтелекту у професійній діяльності поліції. Наукові джерела свідчать, що соціальний інтелект є важливою компетенцією при налагодженні якісної взаємодії з навколишніми, що сприяє зростанню ефективності роботи та довіри населення до поліцейської служби. У психологічній літературі проблема емоційного інтелекту є доволі популярною, оскільки дана риса гарантує здатність людини інтерпретувати емоції як власні, так і інших, що є превентивною мірою професійного вигорання серед поліцейського персоналу. Мета дослідження – виявити особливості соціального та емоційного інтелекту у поліцейських з різною мірою вираженості психологічної розумності. Емпіричною базою дослідження стали 170 поліцейських. Групи були сформовані за мірою психологічної розумності, яку ми виявили за допомогою методики «Шкала психологічної розумності» М. Шилл та М. Ламлі. До першої групи увійшло 106 поліцейських із менш вираженими показниками психологічної розумності. Другу групу становило 64 поліцейських із більш вираженими показниками психологічної розумності. У дослідженні були використані: тест «Соціальний інтелект» Дж. Гілфорд та тест «Емоційний інтелект» Д. Люсін. В ході емпіричного дослідження було виявлено, що поліцейські з меншою мірою психологічної розумності згідно з отриманими показниками соціального та емоційного інтелекту характеризуються недостатньою сформованістю таких інтегральних здібностей, які орієнтують у поведінці, надають доступ до розуміння власних емоцій та емоційних станів інших, адаптують у будь-яких непередбачуваних ситуаціях та сприяють впевненості у власних силах. Поліцейські з більшою мірою психологічної розумності мають вищі показники за шкалами соціального та емоційного інтелекту. Представники другої групи здатні передбачити імовірні наслідки подій, спрогнозувати хід ситуації та скорегувати свою поведінку при мінливих обставинах. Вони послідовно вибудовують свою міжособистісну взаємодію, їм властиві навички самоконтролю та управління емоціями.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, поліцейські, професійна діяльність, психологічна розумність, самоконтроль, соціальний інтелект.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей професійної діяльності поліцейських є доволі актуальною науковою проблемою в юридичній психології. У всебічно розвинутому суспільстві важливим критерієм ефективності поліцейської служби є довіра населення до поліції, низький рівень злочинності та висококваліфікований персонал. В нашому дослідженні розглядається соціальний та емоційний інтелект через призму психологічної розумності, котра демонструє вміння поліцейських адаптуватися до мінливого соціального оточення, здатності до залучення ресурсної бази та когнітивних здібностей, розвинуті навички самоконтролю та розуміння емоцій як власних, так і навколишніх людей, які у комплексі здатні збільшити їх стійкість, опірність стресам та витримку у найбільш напружених ситуаціях.

Теоретичні засади дослідження. В науці достеменно відомо, що поведінка людей обумовлюється глибоко вкоріненою культурою, нормами, цінностями та емоціями. Події українського сьогодення спонукають до нового курсу поліцейської діяльності,

які б відповідали міжнародному рівні у стандартах та якості надання послуг. Звідси, поліцейська служба вимагає культурно налаштованих та емоційно стійких поліцейських, які будуть здатні своєчасно реагувати на стресори професії та невизначені складні ситуації. Розуміння значущості емоцій у життєдіяльності людини й тісного зв'язку з соціальним інтелектом при розв'язанні труднощів викликало неабиякий інтерес в науковій спільноті. Протягом останніх років в психологічній науці спостерігається великий інтерес до теорії та досліджень соціального інтелекту. Аргументують необхідність розвинутого соціального інтелекту у професійній діяльності соціономічного профілю закордонні науковці. Так, M. Lemisiou вважає, що соціальний інтелект у професії є критичним фактором ефективності роботи [8]. M. Rahim визначає соціальний інтелект як усвідомлення людиною соціальних ситуаційних контекстів, які сприяють ефективному розв'язанню проблем, розумінню занепокоєнь, почуттів та емоційних станів інших, а також побудова та підтримка позитивних стосунків з навколишніми. Автор зазначає, що соціальний інтелект містить чотири складові: усвідомлення ситуації, ситуаційна реакція, соціальні навички та когнітивна емпатія [11]. У своєму дослідженні науковець сходиться у думці, що соціальний інтелект сприяє налагодженню командної роботи [12].

У роботі О. Євдокімової та Я. Пономаренко йдеться, що соціальний інтелект у поліцейських виступає важливим фактором у професійній діяльності, який сприяє вдосконаленню комунікативних компетенцій поліціантів та покращує стосунки з колегами та з громадянами [3, с. 32]. Дослідниці підкреслюють, що соціальний інтелект можна вважати ресурсом особистості поліцейського [3, с. 36]. С. Харченко пише, що на успішність процесу взаємодії впливає розвинутий соціальний інтелект у поліцейських. Науковиця говорить, що соціальний інтелект – це сукупність спеціальних здібностей поліціантів, які завдяки отриманню та вірній обробці отриманої інформації ефективно позначаються на поведінці, процесі спілкування та свідчить про ресурсу базу долати негативні явища у професії [7].

Наукові джерела й практичні розробки вчених свідчать, що емоційний інтелект є однією з самих актуальних психологічних проблем, адже він сприяє розвитку ефективної діяльності й покращенню взаємодії. J. Mayer та P. Salovey вперше ввели термін «емоційний інтелект» в науковий обіг та запропонували його структуру. Головною їх ідеєю стало об'єднання ключових ідей з теорії інтелекту та емоцій. Науковці підкреслили, що більшою мірою конструкт емоційного інтелекту базується на моделях інтелекту. Згідно з авторами, емоційний інтелект містить два компоненти: 1) особистий досвід, який характеризується здатністю сприймати, реагувати та маніпулювати емоційною інформацією, не обов'язково її розуміючи; 2) стратегії поведінки, які виражаються у здатності розуміти емоції та керувати ними, не обов'язково сприймаючи чи переживаючи почуття [9]. Своєю чергою А. Pūraitė та N. Prokofjeva пропонують власне визначення даного феномену. Науковці пишуть, емоційний інтелект – це набір навичок, які підтверджують здатність людини ідентифікувати та розуміти власну поведінку, настрої та імпульси навколишніх та спонукати її відповідати вимогам певного контексту [10].

О. Євдокімова та Я. Пономаренко вважають, що емоційний інтелект у поліцейських є своєрідним талантом спілкуватися з людьми та сприймати їхні емоції, якості, з метою досягнення поставленої мети. У своєму дослідженні авторки пишуть, що поліцейські з високим рівнем комунікативної толерантності здатні краще розуміти емоції та управляти ними. При проблемному спілкуванні емоційний інтелект, на думку дослідниць, є запорукою успішної комунікації й правомірного розв'язання конфліктної ситуації [2, с. 107]. Є Карпенко наголошує на ціннісно-цільовому потенціалі емоційного інтелекту, який можна розглядати у ракурсі життєздійснення особистості, однак спостерігається брак

досліджень в даному напрямку [5]. М. Бутенко відносить професію поліцейського до системи «людина-людина», тому дана діяльність вимагає від своїх працівників всебічного розвитку, самовдосконалення та розвинутого соціального та емоційного інтелекту [1, с. 176].

Метою дослідження є виявити особливості соціального та емоційного інтелекту у поліцейських з різною мірою вираженості психологічної розумності (ПР).

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали 170 поліцейських. Досліджуваних було розподілено на дві групи з різною мірою психологічної розумності за показниками методики «Шкала психологічної розумності» М. Shill та М. Lumley. Було сформовано дві групи. До першої групи увійшло 106 поліцейських із менш вираженими показниками психологічної розумності. Другу групу становило 64 поліцейських із більш вираженими показниками психологічної розумності. Для досягнення поставленої мети було залучено тест «Соціальний інтелект» J. Guilford. Методика налічує 4 субтеста по 12–15 завдань в кожному [4]. Тест Емоційного інтелекту» Д. Люсіна. Текст опитувальника містить 46 тверджень, які формують основні чотири шкали за підрахунком субшкал [6]. У дослідженні використаний t – критерій Стюдента для незалежних груп. Отримані результати представлені в таблиці 1 та 2.

Згідно з даними наведеними у таблиці 1, можемо констатувати, що у другій групі поліцейських з більш вираженими показниками ПР діагностовано вірогідні відмінності у порівнянні з першою групою, які мають меншу вираженість показників психологічної розумності за субтестами «Історії із завершенням», при $p \leq 0,01$, «Група експресії» та «Історії з доповненням», при ($p \leq 0,05$). Отже, можемо сказати, що поліціанти другої групи здатні спрогнозувати імовірні поведінкові прояви навколишніх людей, що дозволяє їм передбачити розвиток подій, наслідки та очікувані результати. Досліджуваних другої групи можна вважати як логічно послідовних у свої вчинках та діях, готових проаналізувати ситуацію та виділити ключові невербальні ознаки свого співбесідника, що позитивно позначається на їх продуктивності, оскільки вони гнучкі й вправні у взаємодії з іншими людьми. У респондентів другої групи яскраво виражені навички міжособистісної взаємодії, що демонструється в їх вмінні розпізнати поведінку людей, зчитати її та діяти згідно з ситуацією. Подібна поведінка для поліцейських є важливим фактором не лише їх професіоналізму, а й індивідуального підходу до кожного, що позначається на позитивному сприйнятті даної служби та довіри населення в цілому.

За субтестом «Вербальна агресія» у досліджуваних групах не було виявлено вірогідних відмінностей, що дозволяє нам стверджувати, що рівень психологічної розумності

Таблиця 1

Показники соціального інтелекту у поліцейських з різною мірою вираженості показників психологічної розумності ($M \pm m$)

Шкали	Перша група поліцейських	Друга група поліцейських	t	P
Субтест №1 «Історії із завершенням»	5.94 ± 0.63	8.30 ± 0.75	2.41	0.01
Субтест №2 «Групи експресії»	5.61 ± 0.67	7.72 ± 0.77	2.07	0.05
Субтест №3 «Вербальна експресія»	4.87 ± 0.73	4.38 ± 0.91	0.42	-
Субтест №4 «Історії з доповненням»	3.56 ± 0.59	5.56 ± 0.78	2.04	0.05

істотно не позначається на вмінні респондентів аналізувати вербальні реакції своїх співбесідників та діяти у відповідь на них. У світлі мінливого сьогодення вміння поліцейських розуміти та управляти своїми емоціями та інтерпретувати емоційний стан інших є важливими компетенціями професійного та превентивного спрямування. Оскільки, своєчасне звернення уваги на проблемні ситуації чи стресові події виступає запорукою психічного здоров'я людини та профілактики вигорання у професії.

Ми розглянули специфіку емоційного інтелекту поліціантів, які мають різну міру вираженості психологічної розумності (табл. 2). Адже, ми вважаємо, що емоційний інтелект у практиці поліціювання здатен надати фахівцю можливість підвищити власну професійну ефективність та залучити когнітивні функції при розв'язанні складнощів, не завдаючи шкоди своєму психоемоційному добробуту.

Аналіз результатів представлений у таблиці 2 засвідчив, що у групі поліцейських, які мають більш виражену міру ПР спостерігають вірогідно значущі відмінності за показниками емоційного інтелекту у порівнянні з поліцейськими, які мають низьку міру її вираженості.

За шкалою «Міжособистісний емоційний інтелект» у другій групі виявлені істотні відмінності щодо першої групи при $p \leq 0,01$. Отже, можемо сказати, що за шкалою міжособистісного емоційного інтелекту поліцейські з вищим рівнем ПР краще розуміють емоцій інших людей та вправно ними управляють або скеровують у сприйнятливую форму. Наприклад, своєчасне розпізнання неконтрольованого чи агресивного стану в інших допомагає поліцейським втрутитися з метою запобігти загрозам. Вміння поліціантів усвідомити істинні емоції у міжособистісних контактах дозволяють їм залучити всі свої ресурси, когнітивні здібності та особистісні якості, заради блискавичного реагування на дії, які може вчинити людина перебуваючи в подібному стані. Такі здібності та навички дозволяють працівникам поліції попередити негативні наслідки та вберегти людину від заподіяння шкоди собі та навколишнім. В даному аспекті, ми розуміємо, що саме розвинута психологічна розумність поліцейських допомагає проаналізувати емоції іншої людини та блискавично на них відреагувати. Звідси, вкотре наголошує на важливості даного психологічного конструкту у поліцейських при виконанні професійних обов'язків.

За шкалою «Внутрішньоособистісний емоційний інтелект» у другій групі діагностовані вірогідно вищі показники у порівнянні з першою групою при $p \leq 0,05$. Це свідчить,

Таблиця 2

Показники емоційного інтелекту у поліцейських з різною мірою вираженості показників психологічної розумності ($M \pm m$)

Шкали	Перша група поліцейських	Друга група поліцейських	t	P
Міжособистісний емоційний інтелект	48.16 ± 0.71	50.48 ± 0.59	2.51	0.01
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	46.74 ± 0.86	49.04 ± 0.63	2.16	0.05
Розуміння емоцій	52.41 ± 0.90	53.43 ± 0.79	0.77	-
Управління емоціями	45.88 ± 0.76	48.26 ± 0.82	2.16	0.05
Загальний рівень емоційного інтелекту	90.48 ± 1.02	93.76 ± 0.96	2.34	0.01

що поліцейські з вищими рівнем ПР здатні не лише розуміти емоції інших, а й мають змогу та здібності проаналізувати власний емоційний стан, навички самоконтролю та готові пропрацювати емоції з метою зменшення їх негативного впливу. У роботі поліцейських доволі багато невизначеності, загроз та небезпеки, які так чи інакше позначаються на самопочутті поліціантів. Специфіка професії характеризується своєю емоціональною строкатістю, яка у підрахунку може знизити якість життя поліціантів, які не здатні будуть проаналізувати власний емоційний стан та почуття. В підготовці поліцейських кадрів та в період професійної діяльності велике значення набуває проведення психологічного втручання у вигляді консультування, групової роботи чи просвітництва, які допомагають поліцейським звернути увагу на свої емоції, усвідомити їх, зняти напругу, тривожність тощо. За шкалою «Управління емоціями» у другій групі визначені вірогідно вищі показники у порівнянні з першою групою при $p \leq 0,05$. Це дозволяє нам стверджувати, що поліцейські з більшою мірою ПР виявляють здібності у навичках самоконтролю емоцій та емоційного стану навколишніх. Вони чітко розуміють коли саме необхідно втрутитися та надати допомогу у ситуаціях, які є найбільш кризовими та які саме здійснити кроки аби врегулювати ситуацію та не допустити її ескалації.

«Загальний рівень емоційного інтелекту» у другій групі демонструє вірогідно вище значення щодо першої групи $p \leq 0,01$. Звідси, отримані дані за загальним показником емоційного інтелекту підтверджують нашу думку, що у поліцейських, які мають більшу міру вираженості ПР спостерігаються розвинуті вміння до аналізу та контролю емоцій як власних, так і навколишніх. Це дозволяє підкреслити важливість психологічної розумності у контексті професійної діяльності поліції як важливої передумови професійної діяльності, так і як особистісної якості поліцейських, яка виконує профілактичну функцію вигорання у поліцейського персоналу та є фаховою компетенцією при взаємодії з іншими людьми.

Висновки. В ході теоретичного аналізу проблеми соціального та емпіричного інтелекту у діяльності поліцейських було встановлено, що дані психологічні конструкції виступають важливими характеристиками особистості поліціантів, котрі їм позитивно слугують як у професійній продуктивності та й забезпечують психологічну стійкість в контексті специфіки роботи. Теоретичні здобутки свідчать, що соціальний та емоційний інтелект демонструють високий рівень когнітивних здібностей людини, її вміння прислухатися до сигналів свого тіла та мати змогу розуміти інших людей. Соціальний інтелект поліціантів розглядається як важлива компетенція передбачити хід подій та спланувати власні кроки з метою досягнення найліпшого результату, а емоційний інтелект фокусує на здібностях розпізнати та проконтролювати емоційний стан як свій, так і навколишній. Психологічна розумність, яка на нашу думку, поєднує здібності людини проявити себе, мобілізувати власні ресурси, сприяє досягненню намічених цілей й при цьому надає змогу продемонструвати високі результати без шкоди своєму добробуту та здоров'ю.

Емпіричний аспект дослідження базувався на вивченні соціального та емоційного інтелекту у поліціантів, які мають різну міру вираженості психологічної розумності. Менша міра ПР у респондентів свідчить про низькі показники за компонентами психологічної розумності, що дає нам підстави сказати про низький її рівень у досліджуваних. Більша міра вираженості ПР свідчить про виявлені показники психологічної розумності на рівні високих значень, тому говорить про високий рівень означеного феномену. Згідно з отриманими результатами у першій групі поліцейських, які мають меншу або низьку міру вираженості ПР за показниками соціального та емоційного інтелекту діагностовані вірогідно низькі значення у порівнянні з другою групою респондентів, що дає нам підстави вважати про недостатню сформованість даних інтегральних здібностей, які орієнтують у поведінці, надають доступ до розуміння власних емоцій та емоційних станів інших,

адаптують у будь-якій непередбачуваних ситуаціях та сприяють впевненості у власних силах. У другій групі поліцейських, які характеризуються більшою або високою мірою ПР виявлені вірогідно вищі показники за шкалами соціального та емоційного інтелекту. Ці досліджувані здатні передбачити імовірні наслідки подій, спрогнозувати хід ситуації та скорегувати свою поведінку при мінливих обставинах. Вони послідовно вибудовують свою міжособистісну взаємодію, піддаючись логіці та спираючись на особливості навколишніх. Поліціанти другої групи здатні розуміти та управляти емоціями в процесі комунікації з іншими та у поведінці. Розуміння емоцій та навички самоконтролю, що є превентивними заходами у питанні захисту від емоційного виснаження та перевантаження, які в майбутньому призводять до розчарування та професійного вигорання.

Перспективами подальших емпіричних досліджень є детальне вивчення соціального та емоційного інтелекту поліціантів в контексті їх міри вираженості ПР, однак з урахуванням гендерних ознак та досвіду роботи в поліції, що поглибить наявні знання щодо соціального та емоційного інтелекту у практиці поліціювання.

Список використаної літератури:

1. Бутенко М. В. Психологічні аспекти розвитку особистості поліцейського. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 176–177.
2. Євдокімова О. О., Пономаренко Я. С. Комунікативна толерантність поліцейських в контексті вивчення їх емоційного інтелекту. *Право і безпека*. 2019. № 2(73). С. 101–108.
3. Євдокімова О. О., Пономаренко Я. С. Соціальний інтелект поліцейських в контексті їх комунікативної толерантності. *Право і безпека*. 2018. № 1(68). С. 31–38.
4. Каплуненко Я. Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 262 с.
5. Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості : дис. д-ра психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2020. 497 с.
6. Стасюк М. М. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей : дис. д-ра філософії : 053 Психологія. Львів., 2020. 346 с.
7. Kharchenko S. Psychological features of persons with different levels of social intelligence. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. 2018. № 1(8). P. 35–40.
8. Lemisiou M. The effectiveness of person-centered coaching intervention in raising emotional and social intelligence competencies in the workplace. *International Coaching Psychology Review*. 2013. № 2(13). P. 1–26.
9. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional Intelligence. New ability or eclectic traits? *American Psychologist*. 2008. P. 503–517.
10. Pūraitė A., Prokofjeva N. Emotional Intelligence as a Key Concept to Successful Police Leadership and Cooperation in the Global World. *Visuomenės Saugumas ir Viešoji Tvarka = Public Security and Public Order*. 2019. № 22. P. 129–144.
11. Rahim M. A., Cox S. R., Rutner S. M. Small Business and the Supply Chain: The Influence of Social Intelligence on Relationship Resilience. *Small Business Institute Journal*. 2022. № 18(2). P. 28–40.
12. Rahim M. A., Civelek I., Liang F. A process model of social intelligence and problem-solving style for conflict management. *International Journal of Conflict Management*. 2018. № 29(4). P. 487–499.

DIAGNOSTICS OF SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE IN POLICE OFFICERS WITH VARYING DEGREES OF PSYCHOLOGICAL MINDEDNESS

Kateryna Reznik

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
27, Lva Landau Ave., Kharkiv, Ukraine, 61080
e-mail: reznik.kate111@gmail.com*

The article presents a theoretical overview of the problem of social and emotional intelligence in the professional activity of the police. Scientific sources indicate that social intelligence is an important competence in establishing high-quality interaction with others, which contributes to the growth of work efficiency and public trust in the police service. In the psychological literature, the problem of emotional intelligence is quite popular, since this trait guarantees a person's ability to interpret both his own and others' emotions, which is a preventive measure of professional burnout among police personnel. The purpose of the study is to identify the features of social and emotional intelligence in police officers with varying degrees of psychological mindedness. 170 police officers became the empirical base of the study. The groups were formed according to the measure of psychological mindedness, which we found using the "Psychological Mindedness Scale" by M. Shill and M. Lumley. The first group included 106 police officers with less pronounced indicators of psychological mindedness. The second group consisted of 64 police officers with more pronounced indicators of psychological mindedness. The research used: the "Social Intelligence" test by J. Gilford and the "Emotional Intelligence" test by D. Lucin.

In the course of an empirical study, it was found that police officers with a lower degree of psychological mindedness, according to the obtained indicators of social and emotional intelligence, are characterized by insufficient formation of such integral abilities that guide behavior, provide access to understanding their own emotions and the emotional states of others, adapt in any unpredictable situations and promote self-confidence. Police officers with a greater degree of psychological intelligence have higher indicators on the scales of social and emotional intelligence. Representatives of the second group are able to predict the likely consequences of events, predict the course of the situation and adjust their behavior under changing circumstances. They consistently build their interpersonal interaction, self-control and emotion management skills.

Key words: emotions, emotional intelligence, police officers, professional activity, psychological mindedness, self-control, social intelligence.